

שאלה 1

מדינה דמוקרטית תכליתה לקיים את הסדר החברתי הכולל למען האינטרס הציבורי וזאת באמצעות קביעת התהליכים והפעולות המיועדים פורמלית להשיג את טובת הכלל. המדיניות הציבורית הנקבעת על ידי מדינה דמוקרטית נועדה לשרת את אזרחיה השווים ואת החברה כולה ומכאן שראוי לה להתערב בחיי הפרט והחברה. ההצדקה הנורמטיבית לקביעת מדיניות מסוימת נשענת על הנחות יסוד המתמקדות בשחקנים המרכזיים המעורבים בתהליכי עיצוב המדיניות וביישומה, במבנים הארגוניים בהם מתבצעת המדיניות, במרחב החברתי והפוליטי ובאינטראקציות שבין כל אלה. הנחות יסוד אלו יצרו מספר גישות פוזיטיביסטיות לניתוח המדיניות הציבורית הנקבעת וארצה להרחיב על שניים מהם.

1. הגישה התהליכית: המדיניות הציבורית היא פועל יוצא של המערכת הפוליטית הנקבעת על פני כמה שלבים, עד לגיבושה הסופי והוצאתה לפועל. גישה זו מתיימרת לתאר את הדרך שבה נקבעת המדיניות ללא יותר מדי הסברים. היא מניחה כי את תהליכי המדיניות מניעים כוחות פוליטיים שונים והיא מבטאת את האינטראקציה בין צרכני המדיניות לבין קובעייה וספקיה. גישה זו אינה מתייחסת לקשרים הסיבתיים בין הגורמים ולא מסיקה כיצד המדיניות צריכה להיקבע (נחמיאס, ארבל-גנץ ומידיני, 2010: עמ' 126-128).

2. הגישה הרציונלית: תפקידו של הממשל לקבוע מדיניות המכוונת לקידום האינטרס הציבורי במטרה להשיג את הרווח החברתי המרבי. מטרת המדיניות הציבורית היא יצירת רווח תוך מינימום עלות ומקסימום תועלת. הרווח נקבע על פי הגדרה צרה של רווח כלכלי או על פי הגדרה רחבה יותר של רווחים ערכיים וחברתיים. גישה זו מבוססת על ההנחה כי ניתן להגדיר את העדפות החברה, לעבד את כל המידע הדרוש לעיצוב חלופות למדיניות, להקצות את כל המשאבים הדרושים לקיום תהליך קבלת ההחלטות ולחזות מראש את התרחישים שעשויים לנבוע מכל חלופה. יישום גישה זו במציאות אומנם כרוך בקשיים ואינו מציאותי כל כך, אך היא משמשת בסיס לעיצוב ותכנון מדיניות (שם: עמ' 130-134; p. 56; Shafritz & Russel, 2005).

בכתבה של אורה קורן שהתפרסמה ב-29.06.2016 ב-TheMarker ניתן לראות ביטוי לשתי גישות אלו בקביעת המדיניות לעידוד צריכת לחם מקמח מלא. כפי שניתן לראות הדו"ח אותו הגיש משרד הבריאות עבור משרד האוצר נועד לשנות את מדיניות פיקוח המחירים על הלחם כאשר ההסבר לכך הוא בריאות הלחם המלא. אולם זיהוי הבעיה מלכתחילה אינה מצוינת בכתבה וכאן משתקפת דפוס תפקידה של הגישה התהליכית – מדיניות פיקוח המחירים מתארת את שלבי יישומה ופחות מתמקדת על הקשרים הסיבתיים בין הגורמים השונים. הכלכלן אשר חיבר את הדו"ח המליץ על שלושה מהלכים ליישום המדיניות. תחילה יש לקבוע מחיר אחיד ללחם המפוקח, אותו צריכה להטיל המערכת הפוליטית כלומר הכנסת. השלב הראשון בגישה התהליכית הינו פניה לרשות ממשלית לדרישת התערבותה על מנת לפתור את הבעיה (שם: עמ' 126). השלב השני בגישה התהליכית הוא העלאת הבעיה לסדר היום הציבורי עקב הצורך של הממשל לקבוע סדרי עדיפויות בין הדרישות (שם). סופר המליץ על הקצאה תקציבית להגדלת המודעות התזונתית-בריאותית. הוא מבקש להפיץ את פרסום התקציב וכן קיום הכנסים ויישום התכנית הממשלתית במערכות החינוך והבריאות כאשר החלופה המועדפת היא צריכת הלחם מקמח מלא. שלב זה נועד להעניק את הלגיטימציה למדיניות באמצעות הציבור למען הגוף המחוקק כלומר על מנת לעגן את הפיקוח בחוק וליצור אצל מקבלי ההחלטות מודעות לסדרי עדיפויות בחברה. השלב הבא הינו היישום – התוויית המדיניות בשוק המוסדי; בתי חולים, בתי ספר, בתי אבות שזהו ביטוי לשלב הרביעי בגישה התהליכית. הערכת המדיניות בהתאם לפיקוח המחיר על הלחם הלבן, כפי שקורה היום, משקפת כי

שאלה 2

לאורך מאתיים השנים האחרונות עלו והופיעו תפיסות אידיאולוגיות שונות אשר עושות שימוש בהצדקות נורמטיביות שונות ובמידת הלגיטימציה של המשטר, כאשר כל אידיאולוגיה נבדלת מהאחרת בדרכי התערבותה בחיי הפרט והחברה ובמידת ההתערבות. אתייחס כעת לשלוש אידיאולוגיות אשר מתארות באופן שונה את מהות המדינה ותפקידה.

1. הגישה הליברלית: תפקיד המדינה הינו מצומצם ביותר. התפיסה הליברלית מדגישה את חירות הפרט ואת האחריות האישית כאשר המדינה נדרשת רק לשמור על הסדר הציבורי כלומר הגנה על אזרחים מפני אלימות, גניבה ומעשי תרמית. הגבלת חירויות הפרט מותרת רק אם מימושן עלול לפגוע בחירויות של פרטים אחרים. התפיסה הליברלית מתנערת לחלוטין מאחריות למצבם של מי שאינם יכולים לעזור לעצמם כי עזרה עבורם תיחשב התערבות בחירותם (דרי, 1996: עמ' 31-30).
2. הגישה הסוציאליסטית: למדינה יש תפקיד עיקרי בדאגה לרווחת הפרט כאשר היא נדרשת להגביל את זכויות הקניין הפרטי באמצעות האצלתן לחברה כשלם או למדינה עצמה. ההנחה הסוציאליסטית טוענת כי כאשר היחיד לא יוכל לצבור קניין פרטי הוא גם לא יזכה ביתרון כלכלי על אחרים וכך ישמר השוויון החברתי-מעמדי ועמו גם הפוליטי (נחמיאס, ארבל-גנץ ומידיני, 2010: עמ' 44).
3. הגישה הסוציאל-דמוקרטית: גישת הביניים אשר מניחה כי החירות והשוויון הם שני ערכי היסוד בחברה דמוקרטית אשר יכולים להתגשם רק אם יתקיימו בכל רובדי החיים. גישה זו תומכת בקיומה של כלכלת שוק חופשי שבה יוכל הפרט להפיק תועלת מרבית ולהגשים את חירותו, יחד עם זאת על המדינה לנהל מדיניות ציבורית כלפי השכבות החלשות יותר במטרה לשלבם עם שאר הקהילה (שם: עמ' 45-46).

מבחינה תיאורטית ישראל משתייכת לגישה הסוציאל-דמוקרטית מבחינת הווייתה כמדינה דמוקרטית שתפקידה לדאוג לכלל אזרחיה. מעבר לכך, מדינת ישראל מוגדרת כמדינת רווחה אשר מעניקה מעמד מיוחד לשכבות החלשות באוכלוסייה במטרה לסייע להם להשתלב ולהמשיך את חייהם ברמה נאותה. באמצעות עיון בכתבה של אורה קורן ניתן לראות דוגמאות המעידות על גישה אידיאולוגית זו. ראשית, מלכתחילה עיקרון הפיקוח של מחירי הלחם, המצטייר כמוצר הבסיסי בכל משפחה, גם במשפחות מן השכבות העניות ביותר, מהווה ביסוס להיות מדינת ישראל מדינה סוציאל-דמוקרטית. הדו"ח שהוכן למשרד הבריאות ביקש להוזיל את מחיר הלחם מקמח מלא על מנת שגם הקבוצות החלשות יוכלו לרכוש לחם בריא יותר לבינתם ולא רק אלו היכולים לאשר זאת לעצמם. ממשל שהאידיאולוגיה שלו היא סוציאל-דמוקרטית ישאף לשפר את מצבם הבריאותי של השכבות החלשות ביותר באוכלוסייה במקביל לטיפול הכלכלה החופשית (שם: עמ' 46). כלומר מדינת ישראל מבקשת לעודד צרכנים לקנות את הלחם הבריא והיקר יותר כאשר גם אם המחיר ירד מעט, הצריכה ההמונית של הלחם המלא תעשיר את הכלכלה הציבורית בישראל. מעבר לכך, ההתייחסות בדו"ח המדובר על כך שצריכת מוצרים מקמח מלא אינה שכיחה בקרב שני החמישונים התחתונים באוכלוסייה, בהחלט מעיד על אופייה הרווחתי של ממשלת ישראל בכלל ומשרד הבריאות בפרט. מדינת ישראל שואפת לכך שתושביה לא יוציאו יותר כסף על מוצרים בריאותיים יותר. ניראה כי עליית מחירי הלחם הבריא נוצרה בעקבות בקשת המאפיות לאור שחיקת הרווח שלהן, לכן מדיניות הפיקוח גם מאזנת בין זכויות הפרט לבין זכויות הקהילה